

Шубіна О.О.

УДК 339.96 (ЄС)

СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОГРАМ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, ЩО РЕАЛІЗУЮТЬСЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми і її зв'язки з найважливішими науковими та практичними завданнями. На етапі подальшого розвитку інформаційного глобалізованого суспільства, прискорення трансформаційних процесів в державах, що розвиваються, програми міжнародної технічної допомоги (МТД) відіграють важливу роль в підтримці соціально-економічних перетворень в багатьох країнах світу. МТД являються специфічним інструментом, який впливає на стан інтеграційних процесів в світовій економіці, забезпечують сталий розвиток національних господарств та реалізацію проектів, які уряди не в змозі фінансувати самостійно.

Допомога надається як окремими державами, так і міжнародними організаціями, такими як Світовий банк, ООН (Програма розвитку ООН), МБРР, ГАТТ, Паризький клуб, ОЕСР, ЄС [1].

Сьогодні Україна являється країною-реципієнтом міжнародної технічної допомоги. З 1992 року в Україні реалізується понад 175 проектів, що охоплюють такі галузі національної економіки, як енергетичний сектор, транспортний, ядерна та екологічна безпека та інші.

Станом на 2010 рік одним із основних донорів України являються країни члени Європейського Союзу.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблеми надання Україні міжнародної технічної допомоги країнами членами ЄС, проекти що реалізуються в даний час, та механізми оцінки ефективності даних програм досліджуються обмеженою кількістю науковців. Вагомий внесок у розробку теорії залучення та використання МТД, що було надано Європейським співтовариством та країнами членами, зробили такі вчені: М.В. Крюкалов та Н.А. Гнідюк. Аналіз праць вітчизняних вчених дозволяє стверджувати, що теоретико-методологічні засади залучення та використання МТД, що надано Україні країнами ЄС, сформовані лише частково і вимагають детального розгляду.

Метою статті є розгляд програм міжнародної технічної допомоги, що надаються країнами Європейського співтовариства, проведення детального аналізу ефективності отримання Україною МТД на основі звіту Міністерства економічного розвитку і торгівлі щодо залучення міжнародної технічної допомоги та ресурсів міжнародних фінансових організацій; обґрунтування механізмів вдосконалення управління даними проектами.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сьогодні Україна, як незалежна держава приймає активну участь в проектах міжнародної технічної допомоги, але у якості реципієнта. Проекти МТД є важливим інструментом реалізації інтеграційної стратегії держави щодо входження в ЄС, підтримки економічного розвитку, забезпечення інтересів держави на зовнішніх ринках. На сьогодні впроваджено та знаходяться в стадії виконання проекти, на фінансування яких з 1992 року донорами виділено понад 7,5 млрд. доларів США. Технічна допомога надається Україні практично в усіх галузях національної економіки господарства та суспільного життя більш ніж 20-ма країнами світу, а також міжнародними організаціями.

В різні часи, на різних етапах розвитку України як самостійної держави ресурси, що надавались країнами-донорами та міжнародними організаціями, були зосереджені в на окремих сферах соціально-економічного життя країни. Так, на початковому етапі з 1991 по 1997 роки у центрі уваги програм та проектів МТД знаходились питання розбудови основних засад та інфраструктури ринкової економіки, подолання негативних наслідків перехідного періоду. В період з 1997 по 2004 роки головна увага приділялася макроекономічній стабілізації, поглибленим структурним, правовим реформам, демократизації суспільства, підтримці сталого економічного зростання, екологічної та ядерної безпеки, підвищенню якості життя населення, відродженню культури та духовності [2]. З 2007 року технічна допомога спрямовується на підвищення конкурентоспроможності національної економіки, забезпечення сталих темпів економічного зростання, впровадження інноваційної моделі розвитку економіки, розвиток України як держави члена СОТ, здійснення європейської та євроатлантичної інтеграції, створення сприятливого підприємницького середовища, розвиток малого та середнього бізнесу тощо.

Станом на 01.11.11 Україною підписано понад 40 контрактів на загальну суму понад 5,8 млрд. дол.

Найбільшим донором у здійсненні програм МТД для України були та залишаються США, друге місце посідає ЄС. Іншими найбільшими донорами є Канада, Великобританія, ФРН, Нідерланди, Швеція, Швейцарія, Японія, Данія, Корея, ООН, Світовий банк, ЄБРР тощо.

Таблиця 1. Обсяги міжнародної технічної допомоги за 1992-2010 роки (млн. дол. США).

Країна/міжнародна організація	1992-2000	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Загальна сума
США	1717,0	252,2	178,1	198,06	154,4	155,36	118,6	89,4	118,9	3150,62
Канада	114,8	13,32	12,84	16,25	17,08	16,99	18,38	16,51	19,49	274,01
ЄС	1095,0	146,4	146,4	189,3	166	192,6	58,7	165,9	271,7	2639

Проекти міжнародної технічної допомоги, що надані Україні країнами ЄС, є різними за обсягами фінансування та видами виконаних робіт: від надання консультацій, експертних оцінок, обмінів та навчань

в різних секторах економіки до широкомасштабної підтримки заходів Уряду в реалізації проектів з суттєвими технічними компонентами.

В 2006 році вступив у дію Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС від 24.10.2006 № 1638/2006, який встановив основні засади та принципи застосування Європейського інструменту сусідства та партнерства – European Neighborhood and Partnership Instrument (ЄІСП) (табл.2).

Таблиця 2. Загальна характеристика ЄІСП.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЄІСП	
<i>Фінансові асигнування</i>	11 млрд.181 млн. євро, з яких: 95% - країнові та багатокраїнові програми 5% - програми прикордонного співробітництва
<i>Бюджетні роки впровадження</i>	з 2007 по 2013 (включно)
<i>Країни-партнери</i>	Азербайджан, Алжир, Білорусь, Вірменія, Грузія, Єгипет, Ізраїль, Йордан, Ліван, Молдова, Марокко, Палестинська Автономія, Росія, Сирія, Туніс, Україна

Метою впровадження ЄІСП було: поширення співпраці і прогресивної економічної інтеграції між ЄС і країнами-партнерами; сприяння впровадженню в дію договорів про партнерство та співробітництво, угод про співпрацю, а також інших існуючих і майбутніх договорів; підтримка зусиль країн-партнерів, спрямованих на впровадження розумного управління та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Згідно положень вищезгаданого Регламенту ЄІСП, Європейською Спільнотою допомога може надаватися на підтримку заходів в 29 сферах співробітництва, серед яких: екологія, енергетика, ядерна та атомна енергія.

У той же час, Регламентом не було встановлено основні пріоритетні напрямки співпраці. Натомість для кожної країни пріоритетність сфер співробітництва було визначено на базі двосторонніх стратегічних документів (наприклад, таких як угоди про партнерство та співробітництво).

Співробітництво у рамках ЄІСП і до сьогодні здійснюється шляхом прийняття ЄС відповідних стратегій (національних або багатонаціональних) та розробки на їх основі багаторічних індикативних програм. Після затвердження відповідної стратегії та індикативної програми розробляються плани дій, які визначають цілі, галузі діяльності, очікувані результати, процедури управління і загальну суму запланованого фінансування. Вони враховують досвід, отриманий при попередньому впровадженні зовнішньої допомоги ЄС та містять перелік заходів, які фінансуються, визначення сум, виділених для кожного заходу і індикативний графік виконання[4].

У рамках ЄІСП окремо було виділено програми прикордонного співробітництва, які передбачають співпрацю на регіональному рівні (рівень – NUTS 3) між країнами-партнерами ЄІСП та країнами-членами ЄС як по сухопутних кордонах, так і в рамках морських басейнів. Особливістю цих програм є відсутність при їх впровадженні індикативних та щорічних планів дій. Натомість, країни-учасниці кожної із проекту розробляють Спільну операційну програму на весь термін впровадження Європейського інструменту сусідства та партнерства.

На сьогодні регламентом ЄІСП передбачено надання зовнішньої допомоги у вигляді: цільових адміністративних заходів; інвестицій; підтримки в отриманні пільгових кредитів ЄІБ та інших фінансових установ ЄС; секторальної та загальнобюджетної допомоги; забезпечення відсоткових субсидій, зокрема для позик, спрямованих на захист навколишнього середовища; технічної допомоги тощо.

На відміну від програми Тасіс, яка була реалізована в 90-ті роки в країнах членах СНД, в рамках якої впроваджувались окремі проекти у багатьох галузях, основним принципом впровадження ЄІСП є застосування секторального підходу до формування Національного компоненту ЄІСП, при якому кошти програми направляються на підтримку обмеженої кількості секторів, які визначені в якості пріоритетних відповідними національними стратегіями, що дозволяє підвищити ефективність використання допомоги, спрямованої на реформування та розвиток окремих визначених галузей економіки. Головним засобом впровадження секторального підходу є надання прямої бюджетної підтримки, при якій кошти Європейського Союзу надходять безпосередньо до державного бюджету України. При цьому, частина коштів спрямовується на фінансування проектів технічної допомоги, метою яких є адміністративне та експертне супроводження програм бюджетної підтримки.

Національна складова ЄІСП 2010 року передбачала спрямування фінансових ресурсів бюджетної підтримки на розбудову системи управління кордонами України. Бюджет програми склав понад 70 млн.євро.

Для підготовки зазначеної програми було створено міжвідомчу робочу групу на чолі з Міністерством економічного розвитку та торгівлі, якою наразі здійснюється відпрацювання майбутніх індикаторів результативності впровадження проведеного проекту. Крім того, Представництво ЄС в Україні визначило експертів, які надаватимуть допомогу у підготовці остаточного варіанту програми бюджетної підтримки. У рамках національного компоненту ЄІСП 2010 року Європейською Комісією прийнято попереднє рішення про фінансування проектів технічної допомоги, спрямованих на забезпечення сталого регіонального розвитку Криму в рамках Спільної ініціативи співробітництва в Криму. Було затверджено, що:

- 5 млн. євро виділяється на вирішення соціальних проблем, а також на покращення адміністративних можливостей місцевих громад та місцевих органів влади;

- 5 млн. євро – на розвиток туризму та підтримки культурної спадщини (бенефіціар проекту – Міністерство туризму АРК із залученням органів місцевої влади м. Севастополь);

СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОГРАМ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, ЩО РЕАЛІЗУЮТЬСЯ В УКРАЇНІ

- 2 млн. євро – на залучення та стимулювання прямих іноземних інвестицій в м. Севастополь.
- Серед головних пріоритетів фінансування в 2011 році були визначені наступні сфери:
- реформування державного управління через механізм бюджетної підтримки (70 млн. євро на чотири роки);
  - підготовчий проект до програми підтримки секторальної політики для стійкого економічного розвитку, включаючи економічне планування (зв'язок між економічним плануванням та бюджетуванням);
  - всеохоплююча програма інституційної розбудови (13 млн. євро);
  - технічна допомога та Твіннінг (15 % від загального бюджету щорічного програми дій);
  - підтримка у виконанні Україною Отавської конвенції щодо знищення протипіхотних мін;
  - регіональний розвиток (розбудова інституційної спроможності місцевих органів виконавчої влади, індикативно 10 млн.євро).

В період співробітництва України з ЄС було визначено основні та пріоритетні напрямки фінансування в наступному 2012-2013 рр., такими повинні в першу чергу являтися проекти підтримки реформи юридичної системи (бюджетна підтримка), проекти регіонального розвитку (програма секторальної бюджетної підтримки можлива тільки після прийняття Закону Про засади державної регіональної політики), програми секторальної бюджетної підтримки, зокрема у сферах енергетики та торгівлі (у разі зацікавленості Української сторони) та інші.

Найбільш важливим напрямом МТД в Україні є сфера ядерної безпеки.

Починаючи з 2007 фінансового року, на заміну Програми Тасіс з ядерної безпеки, на Україну поширюється дія Інструменту співробітництва з ядерної безпеки. Згідно Регламенту Ради (Євратом) від 19.02.2007 № 300 даний інструмент впроваджується на основі положень відповідної стратегії та індикативної програми. Для кожної країни - учасниці програми формуються програми дій, які визначатимуть цілі, очікувані результати, процедури управління і загальну суму запланованого фінансування в сфері ядерної безпеки. Загальний бюджет фінансування на 2007-2013 роки становить 524 млн. євро. Він запланований на фінансування таких проектів як:

- підтримка в удосконаленні експлуатаційних процедур, процедур технічного обслуговування та управління безпекою на АЕС НАЕК "Енергоатом" (бюджет – 8,355 млн. євро);
- співробітництво з ДК ЯРУ в питаннях ліцензування потужностей для радіоактивних відходів та валідації м'якої допомоги на майданчику (рівень АЕС) (бюджет – 1,7 млн. євро);
- співробітництво з ДКЯРУ в питаннях запровадження RODOS в Інформаційному та аварійно-технічному центрі України (бюджет – 0,5 млн. євро).

Загалом на 20 листопада 2011 року в Україні реалізується 27 проектів у сфері ядерної безпеки за кошти Європейського Союзу загальною вартістю 74,557 млн. євро. За 20 років співпраці між Україною та ЄС, країною було отримано приблизно 3,1 млрд. євро.

Отже, сьогодні співробітництво Європейського Союзу та України, в рамках програм МТД, являється однією із основних ланок в міжнародній діяльності держави. Розвиток даних відносин сприяє реалізації пріоритетних завдань, що були визначені Президентом країни та Урядом, розробки програм та створення умов для співпраці Україна – ЄС, реалізації великої кількості проектів в сфері розвитку транспортної, енергетичної та муніципальної інфраструктури.

Існує ряд проблем, пов'язаних з використанням та управлінням МТД. До них в основному належать проблеми організаційно-правового характеру, наприклад, відсутність: фіскальних пільг, що застосовуються для проектів МТД, законодавчих основ які б чітко визначали порядок підготовки проектів міжнародної технічної допомоги, єдиних стандартів, яким повинні відповідати проекти МТД, фіксується недосконалість виконання зобов'язань у рамкових двосторонніх та багатосторонніх угодах тощо.

Вище вказані проблеми та недоліки являються основою для низки негативних явищ, що присутні в системі надання технічної допомоги Україні. На базі слабких координаційних та контрольних дій відбувається шахрайство в системі, з'являється необхідність у втручанні державних систем в сферу залучення коштів.

Висновки. Україна знаходиться на шляху економічного, соціального та демократичного розвитку. Після нещодавньої кризи 2007-2009 рр. в стані занепаду перебуває велика кількість галузей, що потребують фінансової та інвестиційної підтримки. Програми з Міжнародної технічної допомоги, являються особливим інструментом залучення додаткових ресурсів для розвитку певних сфер національної економіки.

Європейське співтовариство являється одним із основним донорів України, воно надає підтримку в таких галузях, як енергетика, транспорт, соціальне забезпечення. Нажаль, механізми контролю та координації міжнародної технічної допомоги сформовані лише частково та потребують перегляду в контексті проблем, що виникають, таких як: шахрайство, недосконалість системи моніторингу, недосконалість законодавчої основи, та інші. Серед головних напрямів удосконалення системи управління програмами МТД відокремлено: розробка концепцій та стратегії основних напрямків використання, моніторингу та програмування «міжнародної технічної допомоги»; удосконалення системи органів контролю державних програм МТД; створення комісії моніторингу проектів міжнародної технічної допомоги; встановлення чітких термінів виконання технічних проектів та моніторинг виконаних зобов'язань; розробка сталих критеріїв ефективності проектів; реєстрація здійснених проектів та витрачених коштів; публічне обговорення проектів, проблем реалізації та шляхів виходу.

Джерела та література:

1. Чернега О. Б. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навч. посіб. / О. Б. Чернега, А. А. Семенов, В. С. Білозубенко. – 2-е вид., оновл. і доп. – Львів : Магнолія 2006, 2009. – 346 с.
2. Макогон Ю. В. Зовнішньоекономічна діяльність: організація, управління, прогнозування : підруч. / Ю. В. Макогон. – Донецьк : Альфа-прес, 2004. – 344 с.
3. Пашковська І. В. Європейський союз: допомога розвитку : [Електронний ресурс] / І. В. Пешковська. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_48/Gileya48/P26_doc.pdf
4. Борисов Д. О. Правові засади оподаткування виконавців програм міжнародної технічної допомоги в Україні : [Електронний ресурс] / Д. О. Борисов. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/UZTNU_law/2009_1/294-302.pdf
5. Донор та реципієнт ключові фігури відносин з надання міжнародної технічної допомоги : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://propravo.org.ua/donor-ta-recipiehnt-klyuchovi-figuri-vidnosin-z-nadannya-mizhnarodnoyi-tehnichnoyi-dopomogi>

Шутаева Е.А., Большакова Л.К., Козлов М.Ю.**УДК 331.556.4:343.37****ТЕНЕВОЙ АСПЕКТ МЕЖДУНАРОДНОЙ МИГРАЦИИ РАБОЧЕЙ СИЛЫ**

Теневые экономические отношения и теневая экономика являются результатом постоянного изменения существующей системы экономических связей общества. Разрастание этих связей наносит огромный вред экономике страны, отрицательно сказывается на духовно-нравственной и правовой сфере общества, подрывает безопасность государства, снижает конкурентоспособность национальной экономики на мировом рынке. Обществу и государству необходимо активно воздействовать на корни порождения теневых экономических отношений, которые, при всем их разнообразии, имеют общую основу – деформацию социально-экономической системы общества.

Питательную среду для теневой экономики представляют потоки легальной и нелегальной трудовой миграции из менее развитых стран в более развитые. Миграция, в первую очередь, связана с пространственным размещением основной производительной силы общества – трудовых ресурсов. В экономико-географическом плане миграция – это территориальное перемещение населения, связанное с изменением места жительства. Международные миграционные процессы имеют сложный и неоднозначный характер, оказывая как позитивное, так и негативное воздействие на социально-экономическую и политическую обстановку в мире. Национально-этническая структура миграционных потоков и их численные параметры не являются стабильными и претерпевают определенные изменения. В связи с этим представляет особый практический интерес методологический аспект анализа миграции для целей разграничения ее легальных и нелегальных потоков, выявления особенностей страновых и региональных особенностей ее регулирования, роли и места в теневой экономике.

Многие зарубежные специалисты (Дж.Гелбрайт, Г.Гроссман, Г.Мюрдаль, Л.Туроу, Л.Ларуш, Л.Шелли, Ф.Шнайдер, и др.) обращались к вопросам раскрытия теневого аспекта социально-экономических отношений общества. Российские ученые внесли существенный вклад в исследование проблем теневой экономики, который связан с такими именами: В.Бойков, А.Гуров, Е.Ехлакова, Е.Катульский, С.Лукиянов, О.Овсиенко, И.Пилипенко, В.Щербаков и др.

В отечественной экономической науке проблемы международной трудовой миграции изучали такие ученые как А. Гайдучский, В. Геец, А. Кредисов, Ю. Макогон, Ю. Пахомов, А. Поручник, А. Румянцев, А. Филиппенко и др. Несмотря на то, что важнейшие аспекты международной миграции рабочей силы нашли отображение в трудах зарубежных и отечественных экономистов, вместе с тем многие вопросы указанной проблемы до настоящего времени остаются без должного внимания в отечественной науке, до сих пор не сделано должного акцента на международные аспекты прогрессирующей динамики теневых процессов во всех сферах хозяйственной деятельности.

Цель статьи – выявления страновых и региональных особенностей нелегальных потоков международной миграции рабочей силы, а также их роли в процессе тенезации экономики в современных условиях.

Показатели международной миграции населения, и ее определение имеют существенные страновые различия. Так, в Германии иммигрантами считаются «лица, пересекающие границу с намерением устроиться в стране», в Японии – «национальные граждане и иностранцы, приезжающие из-за границы», в США – «иностранцы, допущенные на законных основаниях с целью постоянного проживания в стране», в Российской Федерации – «лица, приезжающие работать или учиться (за исключением обучения сроком менее 1,5 месяцев), и лица, их сопровождающие».

Существуют разночтения и в определении «трудящихся-мигрантов» (лиц, мигрирующих с намерением получить работу), «беженцев» и др. В демографическом словаре ООН говорится, что «в собственном смысле слово «миграция» или «миграционное движение» означает совокупность перемещений, имеющих целью перенести место пребывания кого-либо».

Определенные трудности при анализе международной миграции населения обусловлены также значительной разнородностью источников данных о ней. По мнению экспертов ООН, необходимо выделять три основных источника: пограничный контроль; регистры населения (например, данные, получаемые при вручении загранпаспортов); различные обследования, среди которых главное место принадлежит переписям населения. Данные, получаемые из последнего источника, наиболее достоверны.